

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden küldemény intézendő: Főiskola, háznagyi hivatal.</p>
--	--	---

Tartalom. Emlékirat a magyarországi ev. ref. lelkészek fizetésének javítása tárgyában. — A mi tekintélyünk. G. Diószeghy Mór. — Iskolaügy. A debreczeni theologiai tanárkar javaslata a joghallgatók legációba bocsáthatása ügyében. Csiky Lajos. — Külön vélemény a főiskolai igazgató-tanács kérdésében. Balogh Ferencz. — Közügyeink. Felelet K. H. L. úrnak Kisújszállásra. Kassay Béla. — Külföld. — Irodalom. — Különfélék. — Szerk. posta.

Emlékirat a magyarországi ev. ref. lelkészek fizetésének javítása tárgyában.

Mi magyarországi ev. ref. egyház lelkipásztorai és világi férfiai f. 1890-ik év febr. hava 19-én Szatmárvármegyébe kebelezett Nagy-Károly városában egybegyűlvén, megbeszélés tárgyává tettük az egész Magyarhazában azon siralmas panaszokat és jajkiáltásokat, melyek egyesek úgy, mint testületek részéről különösen a prot. egyházi irodalom nyilvános organumaiban a ref. papság elhagyatott, nyomorba taszított állapotáról már évek óta felhangzottak.

Élénken ecseteltetett ott mindannyiszor, különösen a szegényebb sorsú lelkészek nyomorult helyzete.

Már maga a fizetés csekélyisége, — mely sok esetben 3—400 frtot alig halad meg, ennek a hívektől közvetlen beszédese, a természetben teljesített fizetés gyarlósága, annak értéktelensége, sőt be nem szolgáltatása, mely miatt igen sokszor az államhatalom segélyét kell igénybe venni, mind oly nyomorúságok és kellemetlenségek, melyek valamint egyfelől a szegény lelkipásztor kimeríthetlen türelmét próbára teszik, úgy másfelől a hivatali buzgalmat és kedvet teljesen lelohasztják.

A lelkész, kinek egyedül az Isten ígéjének hirdetése, a tudományokban való gyarapodás volna legszentebb feladata, a mindennapi élet nehézségével küzdő családja érdekében ekeszarvához állva, sokszor kapával és kaszával

kénytelen megkeresni a mindennapi kenyeret s így lelkészi tekintélyétől megfosztva, visszavonulva a társas körökből, családja jövőjének biztosítása nélkül tengi le szomorú életét.

Nem költemények ezek, sőt — fájdalom — ez mindennapi tapasztalatai a szegényebb egyházakban lévő lelkészeknek.

Hányszor jajdult fel az égető sebek miatt a prot. lelkészi kar? hányszor kérte, könyörögte ezek orvoslását? kiáltásai mindannyiszor a pusztában elhangzott szavak valának, nem hatott fel e könyörgés és jajkiáltás az illető körökbe sohasem.

A tanítók fizetésének emelése, ezek, sőt a körjegyzők s minden állami hivatalok nyugdíjalap-forrásai felkutatása és előteremtése a magyar államkormányunk folytonos figyelmét s atyai gondoskodását képezik, egyedül a prot. papság az, kinek sebeit és nyomorait senki sem látja s figyelemre nem méltatja.

Itt az ideje, hogy a magyarországi ref. lelkészi kar álljon elő és követelje azt, a mihez törvényes joga van, mit a prot. egyház mindig követelt, — még pedig békekötések és országos törvények által biztosított önkormányzata feláldozása nélkül, „az 1848-ik évi XX. t. cz.“ életbe léptetését.

E törvényczikkben két nagy elv van kimondva:

1-ször. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül egyenlőség és viszonyosság.

2-szor. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségének közálladalmi költségek általi fedeztetése.

Eme nagy elvek már a reformációt követett évtizedekben gyakorlatilag megvalósítottak. Erdélyben az 1557-ik évi tordai országgyűlés már proklamálta a föltétlen lelki-ösmeretszabadságot s a későbbiek a jogegyenlőséget és

viszonyosságot. A bécsi békekötést kivívott reform. magyar őseink pedig nem csupán a magok saját felekezete szabadságáért, hanem általában a teljes feltétlen vallásszabadságért küzdöttek.

A törvény és történeti mult tehát egyaránt feljogosít bennünket arra, hogy a teljes jogegyenlőséget és viszonyosságot törhetlen szilárdsággal követeljük annyival inkább, mert mi protestánsok nem kegyelemből vagy kényszerűségből befogadott és eltűrt polgárai vagyunk e hazának, hanem az e földön ezer évvel ezelőtt hazát és államot alkotott s azért sokszor vérezett ősöknek természetes és törvényes utódai.

S valóban elkövetkezett az az utolsó óra, megkondukt a tömörülés és egybeseregésre hívó harang szava, hogy adjunk egyetemlegesen kifejezést nyiltan, szabadon és őszintén érzelmeinknek, — hogy ne legyünk saját országunkban törvényes jogainktól megfosztott mostoha gyermekek azért, mert mint hű fiai e hazának, a lelkiismeret szabadságát hirdetjük és valljuk.

* * *

A másik nagy elv, mely a XX-ik t. cz. 3. §-ban ki van mondva, ez: „minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéinek közálladalmi költségek általi fedeztetése“.

Még mielőtt e t. cz. megszületett volna, a papi tized eltörlése vétetvén az 1848-iki törvények alkotásánál tárgyalás alá, a XIII-ik t. cz. 2-ik §-ban már előzőleg határozottan ki van mondva, hogy ő felsége a kisebbrendű, bármely felekezeten lévő papságnak illő ellátása iránt általános is, magyar minisztériuma által részletes törvényjavaslatot fog az ország rendei elé terjeszteni.

Itten tehát nemcsak a papi tized elvesztése miatti kártalanításról, hanem egyszersmind a kisebbrendű papság országos ellátásáról is van szó.

Ez utóbbi törvényezikre támaszkodva, a tiszántúli ref. egyházkerület rögtön rendkívüli gyűlést híván egybe, következő kérvényt terjesztett az országgyűlés elébe: kívánjuk, hogy „minden vallásbeli felekezet egyházi szükségét az álladalom kincstára teljesítse; hivatalnokait az álladalom fizesse, nyugdíjazza, felekezeti népesség arányában“. Továbbá minden hitfelekezetbeli iskoláknak közkölt-ségeit, úgyszintén az azokban tanító egyéneknek fizetését, nyugdíjazását az álladalom teljesítse.

A mely kérvény beterjesztésével a XIII-ik t. cz. megalkotása után — született meg köztudomásúlag az 1848. XX-ik törvényezik.

S bár az egyházkerületek folyvást sürgették és varták ennek életbeléptetését; a nemsokára bekövetkezett fegyver-zörgések elnémítván az országos vallásos közügyek intézését, a haza megmentésére irányult a nemzet figyelme

s ily körülmények közt felekezetünk szép reménye teljesületlen maradt.

Fel kell tehát venni nézetünk szerint a fonalszálat ott, hol megszakadt. Az 1848-ik évi XX-ik t. cz. 3. §-nak végrehajtását, — mindaddig, míg azt a törvényhozó hatalom el nem törli vagy nem módosítja, határozottan követelnünk kell, az elől kitérni, vagy helyette más eszmét becsempésztetni engednünk nem szabad, mint azt a tiszántúli kerület 1867. decz. 1—3. napjain Debreczenben tartott közgyűlésében határozottan kimondotta.

* * *

Ezek valának röviden összefoglalva azon pontozatok, melyekben mi itt Nagy-Károlyban előleges értekezletre összejött és alól is írt egyházi és világi férfiak egyértelműleg megállapodtunk, s mely pontozatok a folyó év szept. 30-án, azaz harminczadikán Budapesten összejövendő magyarországi protestáns egyházi és világi férfiak tanácskozásának kiindulási pontjául általunk ajánltatnak, melyet az 1890-ik év február 19-én tartott n.-károlyi lelkészi és világi szervező értekezlet által e célra is megbízott s jegyzőkönyvileg lentebb megnevezett küldöttség a folyó évi szept. hóban tartandó országos papi gyűlésre beterjeszt.

Kelt mint fent.

Asztalos György, lelkész, mint egyh. elnök.	Nagy László, alispán, mint vil. elnök.
Biki Károly, lelkész, mint egyh. jegyző.	Miklóssy Márton, ügyvéd, mint vil. jegyző.
Kósa Ede, Bajza István, Debreczeni István, hitelesítő bizottsági tagok.	Péntek Ferencz, Színi Pál,

A mi tekintélyünk.

Sokszor hangzott fel már a panasz, hol egyházi lapjainkban, hol egyházi gyűléseinken, majd enyhébben, de legtöbbször keserűen: hogy általában véve lelkészi karunknak koránt sincs meg az a tekintélye, a melyet az állás méltósága kivétel nélkül feltétlenül megkívánna.

Gondolkoztam felette és a panaszt jogosnak találtam. A tapasztalat győzött meg arról, hogy a világi társadalmi életben még vallásunk hívei, különösen annak míveltnek látszó tagjai előtt nem állunk tekintély dolgában úgy, a hogy minden önértetes lelkész szeretné, sőt jogosan megkövetelhetné, eltekintve állásának anyagi tekintetben való nagyságától vagy kicsinységétől.

Nem hozom fel azon okot, midőn valamelyikünket saját magaviselete akadályozza abban, hogy magának tekintélyt szerezzen; hanem elfogadom okul, a mit legtöbbször legjobban hangoztatnak: **s z e g é n y e k v a g y u n k!**

Hát bizony a szegénység a mai világban már nem ad tisztességet és a tekintély rovására esik. Hiába hangzik a régi beszéd: **a s z e g é n y s é g n e m s z é g y e n,** csak teoriában él, a praxisban másképen érvényesül. A tekintély megszerzéséhez — mai napság már — nem elég a tiszta jellem, az ön-

zetlenség, a jól folytatott élet, a kötelességek szigorú teljesítése s több ilyen erények, óh nem, az anyagi jólétnek bizonyos foka kell hozzá; sőt az anyagi jólét megszerzi magában is, amazok nélkül, de bizony amazok hiába erőlködnek megszerzésében, ha a tárca nem segít nekik. Ez tény. Lépj egyetkettőt az életben, már bőségesen bizonyítva találsz. Nézzünk szíjjel mi lelkészek magunk között is, sajnos tapasztaljuk, hogy magunk között is nagyobb tekintélyt szereztünk, csak azon az okon, hogy egy jó egyházba cseppen egy fiatal tehetség, mint egy tisztességben megőszült, de gyenge egyházban rekedt érdemes öreg.

Elfogadom tehát az okot, — mert az élet elég durván győzött meg róla, — hogy nincs meg a kellő tekintélyünk: mert szegények vagyunk.

Ha tehát tekintélyünk növelésén másképen nem segíthetünk, arra kell törekednünk, hogy anyagilag olyan helyzetbe jussunk, a milyent a már ferdén gondolkozó világ feltétlenül megkövetel azoktól, a kik magoknak a kellő tekintélyt megszerezni és megtartani is akarják. Lelkeszi karunknak legnagyobb része állásának méltóságához képest szánandólag van javadalmazva. Égetővé vált a szükség, hogy emelni kell a lelkeszi kar egy részének javadalmát. Hivatalos testületeink — megvallva az igazat — lomhák ebben a tekintetben, sokkal erősebben agitálnak egy-egy felkapott divatos eszme mellett (Erdélyben a theol. akadémia Kolozsvárra helyezése), — mint a milyen erős lélekkel munkálnak a papi kar javadalmának emelésén.

Ebből kifolyólag keletkezett most egy, meglehetősen széles hullámokat vert mozgalom, különösen a fiatalabb papság körében, a mely nem akarja kiindulási pontul venni a hivatalos forumokat, hanem egy csomóba verődve kér, követel ott és úgy, a hol és a hogy lehet, hogy a szegény papság anyagi helyzete javíttassék.

Én az egész mozgalmat eredményére nézve kétségesnek tartom, de a cél szép és nemes. Rokonszenvezem vele, de a modor, a hang, a melylyel az eszme mellett saját lapokban agitálnak, határozottan káros befolyású. Világért sem azért, mintha talán a felsőbbek ellen izgatnának, mintha nihilistikus érzelmeket táplálnának; én illet egy vonásukban sem találok, hanem határozottan káros befolyásúnak tartom a lelkeszi kar tekintélyére nézve.

Hirdetni széles e hazában, hogy a kálvinista papság nagy része oly szegény, „hogy többször van éhen, mint jólakva“; hogy kabátja rongyos; hogy gyermekei koldulásra kényszerülnek, ha a családfő kidől: — ez egyfelől — hála Istennek — nem is igaz, de másfelől mélyen lealázó és nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy tekintélyünk még alsóbb fokra szálljon.

Olvasva ezeket világi uraink, ha velök érintkezésbe lépünk, nem arra gondolnak, hogy magokhoz emeljenek bennünket, de arra, hogy egy jó ebédvel vagy vacsorával csillapítsák éhségünket, vagy egy jó kabáttal elfödjék meztelenségünket. Ez után a hang után mit is tehetnének nagyobb jót velünk; ez pedig nem a tekintély növelésére szolgál.

Igy beszélni — még ha igaz volna is — nem szabad a tekintély fentartása érdekében. Legyen a kép sötét, ha sötét a modell, mely után festetik; de semmiesetre ne legyen torz, mert az útálatos. Kérjünk, követeljünk, küzdjünk, ha kell: a vérnek hullásáig, hogy helyzetünk javuljon s ez által növeked-

jünk tekintélyben is; de ne üvölsünk, mint éhes dúvad a zsákmány után.

Jó lesz meggondolni az illetőknek, hogy a szép, a nemes cél érdekében olyan hangot, olyan modort használnak, olyan rikító színnel illusztrálnak, hogy a küzdelemnek bizonyos eredménye (mert a mire törekszenek, annak eredménye kétséges) az lesz, hogy a mi kis tekintélyünk van, az is oda vész, elmerül.

Ez az én meggyőződés.

G. Diószeghy Mór,
ev. ref. pap.

Iskolaügy.

A debreczeni theologiai tanárkar javaslata a joghallgatók legációba bocsáthatása ügyében.

Nagytiszteletű és Tekintetes Akadémiai Tanárkari Gyűlés!

Theologiai tanárkari értekezletünk egyik közelebbi összejövetele alkalmával elhatározta, hogy a legáció-ügynek a jelenlegitől eltérő alapokra fektetése céljából egy javaslattal járul a nagy. s tek. akad. tanárkari gyűlés elé, emelni akarván ezzel a legációi intézmény fontosságán s újra létesíteni óhajtván azt a korábbi jó viszonyt, mely az által főiskolánk és a gyülekezetek között fennállott, de a mely mostanában némely helyeken meglehetősen lazulni kezdett.

Javasoljuk nevezetesen, hogy mint a 1881—82-ik évi zsinat, illetőleg annak egyházkerületünkben életbe léptetése ideje előtt volt: főiskolánkból a joghallgatók is újra mehessenek legációba.

Mielőtt e javaslatunkat részletesen indokolnók s a létesítéséhez véleményünk szerint szükséges föltételeket előadnók, legyen szabad megemlítenünk, hogy egyházkerületi közgyűlésünk utóljára 1886. augusztus 9—12., illetőleg 1888. április 30. — máj. 4. napjain tartott közgyűlésein foglalkozott, azon gyűlések jegyzőkönyveinek 299., illetőleg 60. számai szerint ezen kérdéssel, elfogadván főiskolánk összes tanárkari nevében betérjlesztett azon indítványunkat, hogy a mennyiben a legációi helyek csoportosítása nem vihető ki; a mennyiben egy korábbi tanügyi bizottság határozata szerint a zsinati törvény 99. §-a értelmében nem-theologiai szakiskolák növendékei egyházi szószerkebe nem bocsáthatók: azontúl legációba csak hitanhallgatók, 4. és 3-ad éves tanítóképezdei növendékek s végre a gymnasium 8-ik és 7-ik osztályaiból oly jótéteményes tanulók bocsáttassanak, kik bejelentett szándékok szerint hitanszaki pályára törekszenek, valamint oly másod- és első éves tanítóképezdei növendékek, kik 6 gymnasiumi osztályt végezvén, léptek be a tanítóképezdébe. Elmondtuk azon fölterjesztésünkben, hogy bár Sáros-Patakon legációba bocsátják a hitanhallgatók mellett a ref. vallású joghallgatókat, sőt a felsőbb gymnasiumi ifjak mellett az állami tanítóképezde református növendékeit is; bár Kolozsvárott legációba mennek a tudomány-egyetem református vallású bölcsészeti-hallgatói is, sőt volt rá eset, hogy ugyanonnan joghallgató specifikáltván, ment legációba: mi, bár szeretnők, nem merjük ajánlani, hogy joghallgatóink is részesíttessenek a legációba mehetés jótéteményében.

És most mégis azt ajánljuk a nagy t. és tek. akad. tanárkar szíves megfontolásába, hogy joghallgató ifjaink ismét bocsáttassanak legációba. Ajánljuk ezt, mert útalnak bennünket erre az 1882. óta e tekintetben kifejtett viszonyok, komoly figyelemre méltatandó körülmények.

Tudjuk ugyanis, hogy az utóbbi években nagyon megfogyott a hittanhallgatók száma s míg a 80-as évek elején is a több, mint 160 legációba több, mint 100 hittanhallgatót bocsáthattunk ki, a legközelebb mult karácsonykor már 162 helyre mindössze 65 hittanhallgató ment ki 28 tanítóképezdei növendék és 51 gymnasiumi tanuló mellett; 17 egyház pedig nem kért követet, s nem titok előttünk, mert bízott hallomásunk szerint többször megtörtént, hogy ezek közül egyik-másik egyház joghallgatót hívott meg pátenssel s egyéb iskolai igazolványokkal el nem látott legátusául. Természetes dolog, hogy egyes nagyobb gyülekezetek, melyek korábban nagyobb s így a szószéki föllépésben gyakorlottabb ünnepekövetekhez voltak szokva, a változott viszonyok következtében ifjabb s így a dolog természeténél fogva, úgy a templomi katedraban, mint a társas életben kevésbé gyakorlott legátusokra levén útalva, mindinkább elégtelenebbekké lettek ifjainkkal, s ez mindinkább lazította azt a kapesot, mely ezen intézmény által köztük és főiskolánk közt fennállott.

Ugy érezzük, nagy t. és tekint. akadémiai Tanárkari Gyűlés, hogy ez állapoton még a zsinati törvény intentiójának megtörésével is segíteni kell. Ha talán megsértjük is a törvényt, magas érdekek szolgálatában történik az; jót teszünk vele gyülekezeteinknek, főiskolánk feltéve őrzött jó hírnevének s mindenestre szegényebb sorsú joghallgató ifjainknak is.

Javasoljuk tehát, mondja ki akadémiai tanárkari gyűlésünk a maga hatáskörében, hogy ezentúl joghallgatóink közül is bocsáttassanak legációba az elmondandó föltételek megtartásával az arra önként jelentkező ifjak.

Indokoljuk javaslatunkat a következőkkel.

Sok szűkebb anyagi viszonyok közt élő joghallgató tanítványunkra nézve nagy jótétemény lesz az a segély, melyet ő ilyenformán nyerend; közelebb hozza az egymáshoz két akadémiai ifjait; fontos lesz az joghallgatóink szószéki képességének fejlődésére, a melyre pedig nékies is, mint a törvényszéki tárgyalások s általában a nyilvános élet, a közpálya oly sok terein működendő egyéneknek felettébb nagy szükségök leend; de meg ébresztőleg fog az hatni egyháziasságokra is, ha nagy ünnepeinken egyházunk legfőbb hittételeinek fejtegetésével foglalkozhatnak.

Természetes dolog, hogy némi föltételekhez óhajtuk kötetni joghallgatóink legációba mehetése jogát.

Mindenekelőtt kimondandónak véleményezzük, hogy csak azon joghallgatók bocsáttassanak legációba, kik az egyháztörténelmi előadások hallgatására jelentkeznek s azokon szorgalmasan részt is vesznek. Ezen első alkalomra ajánljuk annak kimondását, hogy a kik a jogi quadriennium harmadik és negyedik évről legközelebb már legációba szándékoznak menni, azok már most jelentkezzenek indexeikkel az egyháztörténelem tanáránál. Hogy jövőre miképen rendeztessék e kérdés, azt annak idejében igen könnyű lesz elhatározni. Véleményezzük továbbá, hogy ezen joghallgatók köteleztessenek az ifjabb, az első és másodéves hittanhallgatókkal együtt vasárnap délelőtt szokásos bibliaolvasásban és a köznap délutáni templomi imádkozásban való részvételle.

A mi végre a kérdés gyakorlati kivitelét illeti, köteleztessenek ezen joghallgatók arra, hogy a gyakorlati theologia tanárához adják be ünnepi beszédeiket; köteleztessenek az az által kiírandó időkben, összesen 4—5 órán tartandó gyakorlati órákon való folytonos részvételle. A választók névsorába való beosztások pedig akképen történjék, hogy elől írassanak a theologiai akadémia összes hallgatói s utánok a jelentkező joghallgatók; tehát az eddigi rendszer megváltoztatásával a négy tanszak növendékei így választanának egymásután: esküdt felügyelők, végzett hittanhallgatók, hittanhallgatók, joghallgatók, 4-ed és 3-ad éves tanítóképezdei növendékek, hittanhallgatói pályára törekvő 8-ad és 7-ed osztályú gymnasiumi tanulók s végre a hat gymnasiumi osztályt elvégzett 2-od és 1-ső éves tanítóképezdei növendékek. Egyházi törvényünk szelleme alapján tulajdonképen csak hittanhallgatóinkat illetvén a legációba mehetés joga, nem véljük méltányosnak, hogy a joghallgatók beosztassanak éveik magassága szerint a hittanhallgatók közé, pl. hogy a 4 ed és 3-ad éves joghallgatók előttök válasszassanak a 2-od és 1-ső éves theologusoknak, de semmiesetre se volna méltányos az ezen iskolai évben, a mikor pl. az első éves hittanhallgatók karácsonyra már megszerzett jogaiktól elűtetnének, vagyis egy olyan eligens, a ki pl. 40-ik helyen állott, a jelenkező joghallgatók számához képest negyvennel, ötvennel, vagy esetleg többel is lejobb esnék, a mi rá nézve bizony érzékeny veszteség lenne.

Kimondandónak véleményezzük továbbá, hogy a szokásos felebbválasztási előny (u. n. legényadás) a joghallgatók sorában is érvényesülhet; és világosan kifejezendő, hogy a joghallgatók specifikáltatása a hittanhallgatók hátrányára meg nem engedtetik.

Kérjük végül a nagy t. és tek. akad. tanárkart, hogy e javaslatunkat elfogadván, felsőbb jóváhagyás végett terjeszsze föltiszteltű püspök úr elé.

Mély tisztelettel vagyunk Debreczen, 1890. február 7. a nagy t. és tek. akadémiai Tanárkarnak alázatos szolgálai hittanárok, illetőleg azok nevében

Csiky Lajos.

mint ez ügy véleményezésével megbízott értekezleti jegyző.

Külön vélemény a főiskolai igazgató-tanács kérdésében.

I.

A fötiszt. egyházkerületi közgyűlés 1888. május havában 115. és 127. számok alatt főiskolai „felügyelő tanács” felállításáról indítványt fogadott el, azon célzattal, hogy „a főiskola tanügyei sikeresebben volnának tárgyalhatók, ha azok előbb egy előkészítő testület tanácskozásain mennének keresztül”. Ez indítvány hivatkozik a zsinat által hozott iskolai törvény, az u. n. „Köznevelési és közoktatási szervezet” 130. §-ára, melyben a középiskolai (tehát nem főiskolai) igazgató-tanács felállítása rendeltetik el.

Ez indítvánnyal újra felszínre jött az igazgató-tanács kérdése, mert fötiszt. püspök úr felhívására a tanárkarok közös gyűlése 1889. május 4. kelettel be is nyújtotta az „igazgató-tanácsról” szóló javaslatát, mely a kerületi indítvány elfogadá-

sakor kinevezett 13 tagú bizottság elé, s onnan az egyházkerületi közgyűlés elé került. A gyűlés 1889. májusi 159. számú végzésében a tanárkarok javaslatát megint visszatette a tanárkarokhoz, azon meghagyással, hogy tüntesse ki a részleteket, t. i. minő viszonyban álland a tervelt igazgató-tanács a jelenlegi Gazdasági Tanácshoz; — az Egyházker. Tanügyi Bizottsághoz; — mi volna jogköre minden irányban, addig elvileg sem hozhat határozatot. Az ily részletességgel kidolgozandó tervezet előlegesen kiadandó leendő véleményezés végett úgy a főiskolai Gazdasági Tanácshoz, mint a debreczeni Egyháztanácshoz. Ez útasító végzésben még csak árnyéka sines az egyházkerületi Tanügyi Bizottság megszüntetésének, mely nagy szolgáltatokat tett eddig is a szellemi téren, sem a Gazdasági Tanács megszorításának, valami más hatóság alá vettetés által.

Ily előzmények és útasítások után a tanárkaroknak kellett az alapszabályt megtenni. A közös tanárkar ki is dolgozott egy javaslatot, mely szavazattöbbséggel lett elfogadva. A közös tanárkari gyűlésben a tisztán akadémiai tanárok, — kivált ha még meg vannak oszolva, — többségre nem juthatnak. De többségi javaslat mindenkor létesülhet.

A mi az 1888-iki első indítvány tartalmát illeti, abban egy eszmét látunk megcsillanni, hogy szükség volna a tanügyek kerületi biztosabb tárgyalására egy előkészítő testületre. Ilyen valóban szükséges volna, de annak tisztét az egyházkerületi tanügyi bizottság teljesítheti s teljesítette eddig is, valahányszor felhívott arra. Másfelől „felügyelő tanácsnak“ is nevezetik a megbízó jegyzőkönyvi számban, a mely név megint új tettekört jelölne ki, s némileg elkülönítené azt az igazgató-tanácsból, mert a felügyelet és igazgatás nem mindig egy munkakör, maga az igazgatóság is felügyeletet igényel, legalább a lényeges pontokban.

Az emlegetett indítvány hivatkozik a „Köznevelési és közoktatási szervezet“ 130. §-ára, a hol a középiskolára mondatik ki az igazgató-tanács szükséges volta. Csak erre kelle-e tehát szorítkozni? erre tájékozást nem találunk az első indítványban, — mindezen homályok mellett is a kérdés oda nőtte ki magát, hogy a szoros tanügyi és bizonyos mérvben az anyagi ügyek fővezetését magába egyesítő tanács tervezete felett folyik a tárgyalás. Ettől, kivált ha tekintjük a fővezetés szóban rejlő eszmét, méltán gondolkodóba esett a kerület által kinevezett 13-as bizottság s még elvileg sem vélt határozhatni, míg nagyobb világosság nem vettetik ezen fővezető újszerű hatóságra és tettekörre, mert a fővezetést a főt. egyházkerület és annak elnöksége ki nem adhatja kezéből.

E bevezető észrevételek után vessünk tekintetet az annyiszor idézett „Köznevelési és közoktatási szervezet“ által rendelt igazgató-tanács eszméjére és lényegére. Az igazgató-tanács középhatóságot képez a tanárkar és az egyházkerület közt, s külön igazgató-tanács szervezendő a középiskolára, külön a tanítóképezdésre (lásd 86. és 130. §§-át), az első tagjainak száma 9, legfeljebb 19; az utóbbiának 5, legfeljebb 9. Az akadémia nézve az igazgató-tanács nevezete is elejtetik (l. 158. §.), hanem az akadémiaikat alkotó összes tanári gyűlés „főiskolai tanács“ néven rendeltetik felállítatni s felettes hatósága az egyházkerület. Ez intézkedés theologiát, jogakadémiát s részben bölcsészeti szakot magába foglaló főiskola természetével méltán megegyezik, egyetemi színvonalra törekvő felső oktatást nagyobb autonomia illetvén

meg, mint a többszörös felügyelet alá eső középiskolákat, hol még a tankönyvek is engedélyezés alá esnek. Nagyon lényeges pont a „Közoktatási és köznevelési szervezetben“, hogy az igazgató-tanács hatáskörének megállapítását szabályrendelettel az egyházkerületnek tartotta fenn. E pont azért nevezetes, mert mindenik kerületnél a központi főiskolák kebelében egybekötött tanintézetek történelmi fejlődésének méltatására s tényleg létező intézményeinek tekintetbe vételére szabad kezet hagy s a czélszerűség és gyakorlat által életbe lépett, s megelőző időbe felnyúló felügyelési szabályokat és módokat méltányolhatókul tünteti fel.

Ha tehát tulajdonképen az annyiszor hivatolt „Köznevelési és közoktatási szervezet“ alapján akarna állani kerületünk a debreczeni főiskolára nézve, az volna az egyedüli út, hogy állítson egy igazgató-tanácsot a középiskola felé, a gyorsabb és biztosabb mozgás érdekében a legkisebb számmal, tehát 9 taggal; másik igazgató-tanácsot a tanítóképezde felé 5 taggal; s hagyja meg a két szakból álló akadémiai tanárkart, mint „akadémiai tanácsot“ eddigi jogkörében.

E három tanács aztán előkészítené a tanügyi dolgokat s a kerület tárgyalása alá bocsátaná. Ennek volna is értelme, az elkülönítés, szakosportosítás, kiválóbban mozdítaná elő a más-más természetű és rendeltetésű és külön törvények alatt álló iskolarészek ellenőrzését, a szakbizottságok munkálatai egyenesen mehetnének, — ha úgy tetszik, — a kerület színe elé, — a hol a fővezetés és egység fősálai ügyis, mint góczpontba összefutnak.

De hogy a „Köznevelési és közoktatási szervezet“ által tervelt, ref. iskoláinkban egészen új eszmét, az igazgató-tanácsot jobban megismerjük: vegyük annak természetét és lényegét behatóbb vizsgálat alá, miből ki fog tűnni, hogy nem az akadémiaakra volt az tervezve és gondolva.

A 88. §. c) pontja azt mondja: az igazgató-tanács az egyházkerület által fentartott intézetre nézve az egyházkerület alatt áll. Itt jó előtérbe az iskola-fentartó testület fontos kérdése, s itt tekintetbe veendő a debreczeni ref. egyház sajátlagos és történelmi joga és helyzete, s miután ő is fentartó testület jellegével és az azt megillető joggal bírt eddig is, az igazgató-tanács feletti hatósághoz a depr. ref. egyház is beleértendő s a felettes hatóságból ki nem zárható. Ezt érezte a kerület is, midőn 1889. májusi 159-ik számú végzésében a javaslatot a debreczeni egyházzal is előlegesen közlendőnek nyilvánította, s bizonyosan a debreczeni egyháznak gondja lesz rá, régi jogát érvényben tartani. Még világosabban feltűnik a debreczeni egyház jogi állása a 101. §-ból, hol a középiskolai rendes tanárok választásáról az mondatik, hogy azokat a fentartó testület választja, nálunk a főiskola minden szakában teljes hasonrangúság alapján a kerületé és egyháztanácsé a tanárválasztás joga és tiszte. De ugyanezen joggal és tiszttel a 105. §. szerint kötelesség is jár, mert ott a fentartó testület kötelessége a nyugdíjalapról gondoskodni, nálunk pedig e kötelességet az egyházkerület teljesítette nemesen.

A mi már a „Köznevelési és közoktatási szervezet“-ből és a „konventi végzések“-ből kivonható teendőit illeti a tervelt igazgató-tanácsnak, azokat következő pontokban tüntethetni fel. Ezen források szerint az igazgató-tanács teendői volnának:

1) A tankönyvek sorozatát az ő tudtával hagyhatja jóvá a kerület a középiskolákra nézve. (Középisko-

lák „Szervezete és Tanterve“, konventileg megállapítva és kiadva 1884-ben 38 l.).

2) Az évvizsgáló nyilvános vizsgák az igazgatótanács küldötte, vagy küldöttei elnöklete alatt tartatnak (u. o. 39 l.) a gymnasiumban.

3) Tanuló elutasítása és kizárásában befolyással bír; minővel? az egyházkerület határozza meg (u. o. 40 l.).

4) Későn jelentkező vagy más intézetből kizárt tanuló bevétele az igazgatótanács engedélyével eshetik meg, de utána tétetik: illetőleg a püspökével (u. o. 42 l és „Közokt. és közn. szervezet“ 120. §.).

5) A gymnasiumból a vétkes tanulót az igazgatótanács zárhatja ki (Tanterv 47 l. B) i) pont után).

6) Fegyelmi fokozat egyike: az igazgatótanács elé idézés (u. o. 47 l. e) pont).

7) Iskolai rendtartásokat az egyházkerület megerősítése alá terjesztés utófeltétele mellett az igazgatótanács és tanári testület hozhat (u. o. 47 l.).

8) A tantárgyak egyes tanárok közt kiosztására az igazgatótanács adja helybenhagyását (u. o. 95 l. c.).

9) Ügyel, hogy a más felekezetűek saját vallásukban oktatást nyerjenek (u. o. 39 l. 14 pont).

Ha ezen kiszedett teendők sorozatát megtekintjük, azok tartalmából látható, hogy az igazgatótanács ezen aprólékos teendőiről nálunk gondoskodva van, és pedig gyorsabban, mintha ily testületre volna bízva; a kizárásnál p. o. az iskola helyi főgondnoka van jelen; az elkésett tanulók bevétele esetéről-esetre gyorsan a püspök által intéztetik el, ily egyes jelentkezés nem is bízható az igazgatótanácsra, mert akkor év elején egyes esetekért 5–10-szer is egybe kellene hívni, mi kivihetetlen.

Komolyan kérdésbe tehető: ily apróságos teendőkért méltó-e igazgatótanácsot szervezni, kivált elgondolva, hogy csak a képezde és a gymnasiumnál kellene ilyet állítani, kivált azt is tekintetbe véve, hogy a „Köznevelési Szervezet“ 133. §-a szerint a közép-iskolai oktatásra való felügyeletet sem sorozza nyilván az új igazgatótanács teendői közé, hanem a kerület belkörü intézkedésére tartja fenn, tehát az eddigi mód megtartása is indikálva van, vagy lehet ez által. Vagyoni intézkedés, kezelés, ellenőrzés és felügyelet meg a „Köznevelési és közoktatási Szervezet“ szerint (134. és 161. §§.) épen nem tartozik a tervelt igazgatótanács teendői és feladata közé, az mondatván ott, hogy a főiskola vagy onát a kerület közvetlenül maga kezelteti, erre meg is alkotta rég saját közegét, a „Gazdasági Tanácsot“ s attól a megpróbált buzgó testülettől elvonni az anyagi ügyek kezelését nem is tanácsos, sőt veszélyessé válhatik.

Hogy az igazgatótanács eszméje a mi főiskolánkban életre vergődni nem tudott, épen a kifejtettekből indokolható. Megrendelte az egyházkerület a konventi fejhívás folytán 1884. augusztusi 253. szám alatt, hogy a főiskolai tanárkarok készítsenek a közvetlen felügyeletet gyakorló igazgatótanács hatásköréről és szervezetéről tervezetet, és ímé 1889. májusi 159. számú határozat is ott áll, — tehát 5 év múlva, — hogy még elvileg sem szólott a kerület bizottsága a kérdéshez, míg körültekintőbben nem látja be a tervezetet és a létező hatóságokat, viszonyokat érintő pontokat.

A főtiszt. egyházkerület már egyszer nyilatkozott volt,

ugyanis 1886. májusi 79. számú végzésében nem fogadta el az új szabású igazgatótanácsot, hanem magának a zsinati törvénynek 133. §. c) és 151. §. e) pontjaira támaszkodva, a felügyelet és ellenőrzés jogát, valamint tisztét a kerületi elnökség kezében hagyta, és az igazgatótanács teendőit a létező kormányzó szervek közt megosztva helyesebbnek találta, s az igazgatótanács helyett a tanári székek, igazgató tanárok, közös tanári gyűlések hatáskörét kellőleg megállapította, s az igazgatótanács körébe eshető pontozatok ezek kezeiben lettek végrehajtást, annál inkább, mert a vagyonyügyekről a jól szervezett Gazdasági Tanács, a tanügyi elvi kérdésekről az egyházkerület a tanügyi bizottság útján volt és van gondoskodva. Így a napirendről az igazgatótanács kérdése levétetett; de most 3 év múlva újra előkerül az elül idézett egyházkerületi indítvány folytán, tehát egy incidens által.

Ezekhez hozzá kell még adni, hogy időközben, nevezetesen 1884-ben augusztus 241. szám alatt az egyházkerület megalkotta a középiskolai felügyelőtanácsot, meghozta teendői szabályzatát, fizetéses elnököt állított élére, adóznak reá a tanulók, s e tanács a felügyeletet közvetlen gyakorolja a kerület nevében, épen a debreczeni főgymnasiumra is, sőt év végén az iskolák anyagi és szellemi állapotáról a közgyűlés elé jelentést terjeszt be, tabellás kimutatásai nyilvánosságra hozvák s épen a debreczeni gymnasium foglalja el az első helyet abban. Valóban annyi és már létező közegek közt alig lehet érteni, mit keresne még egy külön igazgatótanács, a már létező hatóságok munkakörét felzavarná, ezek majd mindenikét újra kellene szervezni és pedig eddigi jogkörük megeseonkításával; mindenesetre, ha felállítatnék a debreczeni főiskolára a külön igazgatótanács, ki kellene venni a debreczeni főgymnasiumot a kerületi középiskolai felügyelőtanács alól, a tanulók odaadóztatását megszüntetni, mi ama kerületi felügyelőtanács költségvetését zavarná meg; ha ki nem vennék, akkor a teendők nem volnának kellőleg elkülöníthetők.

Ezek előre bocsátása mellett, ki kell mondani ama meggyőződést, hogy külön igazgatótanács felállítása a debreczeni főiskolára ez idő szerint nem kívánatos, felesleges, sőt annak felállítása az eddigi jogköröket felbolygatná, mindent újra kellene szervezni, — és mégis kétes volna az eredmény s csakis új tapogatózás és kísérlet esélyére tereltetnék az ügy.

Miután tehát: a) a Belrendtartás a kollégium mindenik alkotó tanintézetére meg van állapítva 1878. július 206. sz. a. végzésben s azóta sikerrel életben van; miután b) a tanári székek, igazgató tanárok, közös gyűlések jogköre és teendői a jelen szükségletek és viszonyok számításba vételével s a történeti jogok tiszteletben tartásával részletesen megállapítvák és szabályozvák (1886. máj. 79. számú végzés); miután c) a közösen érdeklő nyugdíj- és új tápintézetéről is szabályzat és kellő testületi intézkedés, ellenőrzés, felügyelet meg van szabva; miután d) az anyagi ügyek vezetése el nem vonható a Gazdasági Tanácstól; miután e) a fegyelmi szabályok tanulók és tanárookra is meg lettek hozva, s e tekintetben a zsinati törvény követendő; miután f) a középiskolai felügyelőtanács rendszeresítésével a kerület közvetve felügyeletét gyakorolja a mi gymnasiumunkra nézve is; továbbá g) elnöksége által a legfőbb vezetést, ellenőrzést, felügyeletet személyesen vagy megbízottai által érettségi és más vizsgákon gyakorolja is, és hol gyors intézkedésnek van helye, hathatósabban teheti azt,

mint a nehézkes testület; miután h) végre tanügyi bizottsága főleg az elvi kérdésekben véleményét meg szokta adni s meg is kérdeztetik a főbb dolgokban; igazgató-tanácsot pedig a törvény szerint kettőt kellene szervezni, tanítóképezdére és gymnasiumra, az akadémiára pedig a törvény nem kívánja, hanem főiskolai tanácsot rendel: kimondható, hogy minden tettek kört magába olvasztó egységes igazgató-tanács a debreczeni főiskolára nem szükséges; sajátságos és legfejlettebb állapotában — hol theologia, jogakadémia, gymnasium, tanítóképezde — négyes tanintézet van együtt, milyen a testvérőtanintézeteknél így együtt nincs — fekszik a magyarázat, hogy a többi kollégiomok helyzetéhez miért nem hasonlítható a miénk, s példájok nem utánozandó.

Itt más útról kell gondoskodni, arról a mi megvan, de jobban kell körülírni és szervezni, hogy a létező szerveket kiegészítse. Itt térünk át az egyházkerületi tanügyi bizottság újra alakítására s ez javaslatunknak lényege.

Beadja Debreczenben, 1890. február 13.

Balogh Ferencz,

akadémiai igazgató tanár.

(Vége köv.)

Közügyeink.

Felelet K. H. L. úrnak Kisújszállásra.

A Debreczeni Prot. Lap 7-ik számában K. H. L. úr fől-szólított, hogy a berlini magyar egyetemi hallgatók által 1842-ben alapított könyvtár jelen állapotáról érte ítem őt s még életben levő alapító társait. Midőn egyfelől szíves örömmel teszek eleget K. H. L. úr fölszólításának, másfelől, miután nyilvánosan szólítottam föl, s a nyilvánosság előtt kell arra felelnem, hogy e lapok más olvasói is tájékozva legyenek e kérdés felől: lehető rövid vázlatát előrebocsátom e magyar kör és könyvtár történetének, mielőtt annak kevés szavakban elmondható jelen állapotáról szólanék.

Az 1842. év folyamán 25 magyar ifjú hallgatott a berlini egyetemen, kik ott messze a hazától egy „szép magyar kör“-be olvadtak össze az „idegen elemek között“, mi csakhamar azon gondolatra vezette őket, hogy e magyar kör állandóvá legyen Berlinben, hova minden évben számosan jöttek magyar ifjak az egyetemi előadások hallgatása végett. A gondolatot tett követte s 1842. aug. 18-án megalakult a magyar kör és könyvtár.

Előbbinek célja volt a Berlinbe sereglő magyar ifjakat szorosabb, baráti kötelékkel fűzni össze, utóbbié a néha 2—3 évig ott időző s az akkori nehéz közlekedési viszonyok közepette Magyarhonról csak ritkán halló ifjakat a magyar irodalom kiemelkedőbb termékeivel megismertetni.

Talán nem lesz érdektelen úgy a még élő alapítók, mint más olvasók előtt, ha ama 25 alapító neveit is közlöm. Az emlékkönyvben, melynek rendeltetése volt, hogy minden Berlinben megforduló magyar ember neve bejegyeztessék, (tehát nemcsak egyetemi hallgató, míg a körnek csakis ezek lehettek tagjai) következő sorban vannak bejegyezve: Boór Károly, Chotvász András, Csulak Dániel, Dienes Lajos, Fleischer Fridrik, Gáspár János, Győri Sándor, Haan Lajos, Hajdu Lajos, Kovács Lajos, Kuntz Lajos, Mentovich Ferencz, Miskolczi György, Nagy Áron, Ordódi Pál, Pap Dániel, Sándor József,

Scheiner Lajos, Sükösd Sámuel, Szathmári Király György, Szathmári Király László, Takács János, Terrai Károly, Thott Ferencz, Török József.

Az így megalapított magyar kör szépen virágzott. 1844. májusban a könyvtár, mely eddig a kör tagjai által választott örök lakásán állt, átadták az egyetemi könyvtárnak, de úgy, hogy az ezután is egy magyar ifjú által kezeltessek. A könyvtár már ekkor közel 400 könyvből állt. Ettől fogva a magyar kör szépen halad a megkezdett úton 1848. tavaszáig, midőn megszűnik teljesen, s 7 éven keresztül sem egyetemi hallgatóknak, sem látogatóknak nyoma sincs. Ekkor 1855. nov. 23-án jő egy alapító, Gáspár János ismét Berlinbe s újból megalakítja a magyar kört, mely az ő távozta után is fennáll egészen 1868-ig, s azóta ismét semmi nyoma sincs fennállásának. A magyar ifjak közül, kik az egyetemen hallgattak, csak azok jegyezték be neveiket, kik véletlenül tudomására jöttek, hogy ily emlékkönyv egyáltalában létezik. A többi Berlinbe jövő magyarok pedig a későbbben alakult „magyar egyesület“-ben nyertek útasítást s találtak magyar társaságot, melybe aztán 1880-ban a „magyar kör“ is teljesen beolvadt, s ezzel egészen meg is szűnt a berlini egyetemi hallgatók „magyar köre“.

Az egyesület egykori életéről az emlékkönyv s a későbbben 401 darabra szaporodott könyvtár tesz tanúbizonyságot, melyek az egyetemi könyvtár helyiségében őriztetnek, s bárki kívánatára a hivatalnokok által készséggel bemutattnak. Ily úton szereztem én is ez ismereteket a „magyar kör és könyvtár“-ról, melynek létezéséről csupán K. H. L. úr felszólításából nyertem tudomást, s jelenleg Berlinben időző társaim én tőlem. Talán e rövid közlemény megismertetvén velök elődeink most már 48 éves művét, serkenteni fogja az ezután Berlinbe menő egyetemi hallgatókat, hogy e magyar könyvtárt megtekintsék s nevének az emlékkönyvbe bejegyzésével rójják le tiszteletök adóját azon elődök iránt, kik bár intézményük ma már nélkülözhető az ifjakra nézve, mégis teljes mértékben megérdemlik azt.

Kassay Béla.

K ü l f ö l d.

Dr. Hase Károly Ágoston emlékezete.

(1800—1890.)

(Vége.)

Századunk elején a szigorú bibliai (Tholuck, Hengstenberg, Olshausen, és Stier) és a rationalista (új-hégeli iskola: Baur, Schmied, Strauss) irány mellett még egy harmadik is jelentkezik, ez a közvetítő. A közvetítő theologia arra törekszik, hogy a kijelentést az emberi ész által felfoghatóvá tegye, a szigorú bibliai, confessionalis-dogmatikai és rationalis-kritikai s végül a philosophiai irányok ellentéteit kiegyenlítse. Ebből látható, hogy különböző árnyalatok széles medrében mozog és nehéz közelebről meghatározni, mindazáltal lehet mondani, hogy ez irányt a Jézus személyének anthropocentrikus felfogása és az újtestamentomi kánonnal szemben többé-kevésbé kritikai állása jellemzik. Schleiermachernek Jézus életéről (halála után 30 évvel jelent meg) és Hasenak a Jézus történetéről tartott felolvasásai képezik itt a theologiai fejlődés kiinduló pontját. Mindketten jelentékeny engedményeket tesznek az „észnek“, midőn a csodát naturaliter ma-

gyarázzák, vagy a Jézus halálánál és feltámadásánál a tetszhalotti állapotot veszik fel; amaz Jézusnak büntelenségét, ez büntelenségét, de nem tévedhetlenségét vitatta. Bár később Hase Jézusnak inkább Messiás-voltát hangsúlyozza, de ezen Messiás szerinte csupán egy nagy ember, egy nagy vallásos genie, első sorban egy nagy erkölcsi predikátor, „ki be volt avatva a szentírásba és népének hagyományába, tehát a messiási váradalom is ismeretes volt előtte. Kérdéses, vajjon azon tudat, hogy az Isten által rendelt Messiás legyen, lassanként nőtt-e fel vele, vagy a kívánságok és kételkedések idézték-e elő?”

Ezek után Hase a közvetítő theológiának szélső-bal ágához számítható, míg Dorner I. A. (†1884.) annak szélső-jobb, De Wette (†1849.) történelmi-kritikai, Rothe Richard (†1867.) theosophicus színezetű árnyalatához tartoznak. Jelzett irányt követvén Hase, állást foglalt úgy az orthodoxiával, mint a „rationalismus communis“-szal, valamint az új-tübingi iskolával szemben is. Álláspontja igazolására s egyszersmind védelmére kilép a küzdőterre. Vitái közül a következő hármát emeljük ki. Első harcát dr. Hahn-nal vívta; midőn ugyanis ez a rationalismust, mint a keresztyénség halálos ellenségét az egyházból kidobni akarta, Hase névtelenül kelt védelmére (Die Leipzige Disputation. Eine theol. Denkschrift. Lipse 1827.) a rationalismus keresztyén jogának, Hahn felfogását ész-ellenesnek, a protestantismus alaptörvényével és a keresztyénség szellemével ellenkezőnek tüntetvén fel. Másik alkalommal a Röhr-Wegscheider iskolai „rationalismus vulgaris“-a ellen száll síkra. Ez irány, miután a szellemi szabadságért és az általános feloszlással szemben a keresztyénség fentartása mellett vívott harcával missióját bevégeztnek hitte, azon kényeztetben, hogy most már a protestantismussal identikus, csaknem hierarchikus módon ellenszegült a német theologia minden további fejlődésének, mint a mely alap- és értelem nélküli. Erre Hase, alkalmul szolgálván „Hutterus redivivus“-a megtámadtatása, toliat ragad s ezen rationalismus szegénységét és tudomány nélkülségét kimutatván, megsemmisítő polemikájával egyszersmindenkorra kimondá felette a halálos ítéletet. Harmadszor az új-tübingi iskola nagy mesterével, Baur-ral mérkőzött meg. E vita az apokalypsis és a jánosi evangyéliom authenticitását illető kritikai kérdések mellett főleg az ókeresztyénségre vonatkozó nézet körül forgott. Ezt ugyanis a tübingi iskola egy az ebonitismus és paulinismus közötti küzdelemnek tekinti, mely a második századba mélyen benyúlik s ebből kifolyólag az ókeresztyén irodalmat úgy veszi, mint a mely nem egyéb, mint tendentiosus vita- és közvetítő iratoknak összesége. Hase ezen nézetben, egy magában véve jogosult és jelentős gondolatot lát ugyan, de a mely a helyes mérték határain túlmegy s úgy vélekedik, hogy ama küzdelem aktusai lényegileg zárulnak Pállal, s a paulinismus már a első század végétől kezdve győzelemre s így uralomra jutott. E vita egyike a legérdekesebbeknek, s el kell ismernünk, hogy az valóban nemes és lovagias szellemben folyt, a legszebb példa arra, mint kell theologusoknak egymással harcolni a nélkül, hogy hivataluk és saját magok méltóságának kisebbitésére szolgálnának.)

¹⁾ Utalunk különösen a következő művekre: Die Tübinger Schule. Sendschreiben an Herrn Dr. v. Baur, von Dr. Karl Hase, Lipse, 1855. és An Herrn Karl Hase, Professor der Theol. etc. Beantwortung des Sendschreibens die Tübinger Schule, von Dr. F. Chr. Baur Tübingen, 1855.

Bármily lángolón s szilárd meggyőződéssel védte is ekkor Hase a 4. evangyéliom authenticitását, munkássága utolsó szakában, midőn, szerény nézetem szerint, már mindinkább közeledett a modern irány felé, e tekintetben előbb fentartott álláspontját oda módosította, hogy a jánosi evangyéliom nem egyéb, mint „János apostolnak a Jézus messiási életéből való közlései sorozata, mely közlések a sok évi ismételtetésben, mint azon arany szájától nem messze állók többé-kevésbé határozott typut nyertek, mint a meghitt tanítványoknak — épen a synoptikus evangyéliomokkal szemben — nagytekintélyű emlékei, melyek egyideig mégis szájhagyományként tartották fenn magokat és lehetséges, hogy a logosfény által beragyogva, mint határozottan János utáni, ennélfogva nem minden történelmi kritikán felül álló iratok emelkednek ki.“

Helyén valóban találok itt még megemlíteni, hogy Hase az 50-es években a porosz egyházi reakció alkalmával az unió mellett szállt síkra, több tekintélyes férfúval együtt a „Berliner-Unions-Verein“ fentartása mellett harcolván.

Hase két emberöltőre terjedő irodalmi munkássága nagyszámú s becses termékekkel gazdagította a német theologiai irodalmat. Legelőbb „Leben Jesu“-ja jelent meg. A munka e dátumot viseli: Leipzig 26. Jun. 1829. Ezen első kiadás még egy igénytelen könyvecske, de a kiadások számával a mű is tetemesen vaskosodik. (5-ik kiad. 1865.) Szerző a compendiumnak általa választott formájával oda kíván hatni, hogy a Jézus élete feletti felolvasások, melyekben már Schleiermacher és Winer előljártak, az akadémiai tudományok körében teljes polgárjogot nyerjenek. A munka becsét nagy mértékben emeli az is, hogy terjedelmes áttekintést nyújt az idevágó összes irodalomról. Ilyen egy főbb munkájából sem hiányzik s semmi kétséget nem szenved, hogy ennek összeállításában Hase mindvégig utólérhetetlen maradt. A különféle előterjesztések egymásutániságában és egymásmellettségében önként tükröződnek vissza a különböző periodusok és irányok.

Tagadhatatlan, hogy Hase „Leben Jesu“-ja fontos szolgálatot tett úgy a Strauss által megindított Jézus életét illető első mozgalomban, mint szinte akkor, midőn Renan Ernő „Vie de Jesus“-ával másodszor indult meg e téren a harc, mert a küzdelem hevében mérséklőleg hatott, azonban, azt hisszük, nem sértjük meg e nagy férfú emlékét, ha azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy az általa rajzolt Jézus-képben nem lehet felismerni a biblia Krisztusának hű képét, a mint ez különben fentebb előadott álláspontjából is következtethető. „Geschichte Jesu“-jának (e nemben utolsó munkája, 1876.) irányára világot vet azon vezér-elve, hogy „Jézus történetének feladata nem egyéb, mint egy nagy ember életének talányát megfejteni, a mennyiben előadja, miként lett a názáreti Jézus, szellemének szabad cselekménye által korának indítására világmegváltóvá.“

Hase előttünk, mint egyháztörténész bír különös fontossággal. Hiszen első sorban a finom aesthetikai képzettségű, szellemdús történész volt ő s kartársa Lipsius megjegyzése szerint is, mint ilyen, vívta ki a „praeceptor Germaniae“ díszes nevet.

Emberi mű, a szót szorosabb értelmében véve, nem lehet tökéletes. Innen a fény mellől rendszerint az árnyék sem marad el. Hase egyháztörténelmének is van árnyoldala, és sajnos, hogy ez nem csekély homályt vet reá. Neander hibája, „hogy műve egy végnélküli képtárhoz, életrajzgyűjteményekhez ha-

sonlítható: a közöst, a tárgyiast s magának az egyháznak fogalmát háttérbe szorítja, úgy, hogy a hívek s nem az egyház történelmét rajzolja inkább" (Balogh F.), de aztán fényoldala, hogy Krisztusból, az élet egyedüli forrásából kiindulva, az ő egyházának történelmét, mint Isten művét szemlélve állítja előnkbe, mint hatalmas beszélő bizonyosságát a keresztyén-ség isteni erejének. És ez az, a mit Hase egyháztörténelmében nélkülözünk. Bár erre Hase így felel: „eredetileg másképp vagyok én alkotva, egészen más fejlődésen mentem keresztül“, mint Neander: ezzel szerény véleményem szerint nincs igazolva az, hogy az egyháztörténe-sznek azon nagyfontosságú szempontot mellőzni lehet. Képzett sokoldalúsággal, aesthetikus érzéssel, plasztikus talentummal építette fel Hase egyháztörténelmének égbenyúló tornyával imponáló domját, de nekem úgy tűnik fel, hogy hiányzik ezen toronyról a kereszt szent jelvénye.

Allitassék bár, hogy ezen ítélet csak egy neanderi módszerrel megelégedő, talán elfogult idealismustól jöhet, nem lehet azon állítás igazságát elvitatni, hogy „mindaddig, míg az egyháztörténész olyan külső és negatív kritika alapján áll, mely azon egyház alapját, melynek fejlődését történelme előadni hivatva van, aláássa, a külső reflexió összekötve a történelmi előterjesztés poetikus felfogásával, még nem fogja azon éltető lelket kölcsönözni, melynek az egyháztörténelmet, mint keresztyén egyháztörténelmet, áthatnia kell.“²⁾

A mit e megjegyzés után most már Hase egyháztörténelméről mondhatunk, az nem lehet más, mint elismerő. A munka első kiadása 1834-ben jelent meg, az utolsó, a 11-ik 1886-ban. Nem könnyen olvasható könyv ez, mert minden oldalról talányt ad fel, de másfelől nemcsak a tudós az, — ki gazdag forrásismeretével minden korszakban otthonos, ki szakja által át van hatva, mint senki más, — ki ezen lapokról olvasójához beszél, hanem egyszersmind a mester is, ki a művészet felkentje, ki a költészet intuitiójával rendelkezik. A munka, mint számos kiadásából is gyanítható, igen nagy elterjedésnek örvend, úgy hogy bátran el lehet mondani, hogy alig van theologiai iskola, hol az egyháztörténelem tárgyalásánál Hase-féle gondolatokkal, Hase-féle fordulatokkal ne találkoznánk. Nem alap nélkül jegyezte meg (Kirchengesch. 1885.): „Andere haben dieses Compendium in seinem langen Bestande mannigfach ausgepfückt.“

Az egyes korszakokat, pápaságot, reformációt, az ó- és újprotestantismust ugyanazon plasztikus nyugalommal tudta rajzolni, mint a mely R a n k e művészetét képezi. Egyszersmind azonban észreveszszük a nagy mesteren, hogy résztvesz az alacsony és méltatlan boldogságában, hogy örül az örülövel, de elborul a szomorkodóval. Végül pedig jelezhetjük, hogy Haseról, a historikusról állanak Treitschke azon szavai, melyekkel ez Schleiermachernek a jövőre vonatkozó ideálját festi: „a theologiának új feladatául az fejlett ki, hogy a keresztyén érzelem (Gefühl) különböző alakzatait belső szükség-szerűségökben fogja fel. Mentnek kellene annak maradni a keresztyén-ség egyes hitvallásaival szemben üzött gyűlöletes

²⁾ Krabbe J. hittanárnak Hasera, ennek egyháztörténelme bírálása alkalmával tett nyilatkozata. Krabbe alaposan és tudományosan bírálja — mint ezt maga a történetíró is elismeri (Kirchengesch. III. kiad.) — Hase egyh. történetének második kiadását. Lásd: „Litterarisch Anzeiger“, szerk. Tholuck, 1837. 10—12. számait.

polemikában való harszástól és kárhoztatástól, hanem inkább arra törekedni, hogy azokat mindnyájokat, mint a keresztyén-ség magasabb vagy alacsonyabb formáit megértse.“

Meg kell még jegyeznem, hogy 1885-ben kiadott egyháztörténelmi felolvasásait úgy a theologus, mint a laikus nagy lelki gyönyörűséggel olvashatja, a tárgy részletesen levén feldolgozva, ment többi egyháztörténelmi művei olvasás-beli nehézségeitől. Irálya valóban oly szép, hogy ezt tekintve is, bátran lehet e munkát a német irodalom remekei közé sorozni. (Hase egyháztörténelmét magyarul átdolgozta Farkas József, budapesti hittanár 1865.).

Hasenak még egy fontos munkájáról kell megemlékeznünk, melyről Nippold így nyilatkozik: „das am meisten Durchschlagende aller seiner Werke.“ Ez kétségkívül a „Handbuch der prot. Polemik gegen die römisch kath. Kirche“ ezimű műve, mely 1862-ben jelent meg először, utolsó, 4-ik kiadása 1878-ban hagyta el a sajtót. (Magyarra lefordította Hegedűs János 1874.).

Möhler (kath. theologus) Symbolikája óta az egyháznak egymás közötti vitája inkább a catholicismus előnyét eredményezé, értvén az idealis, a német, a reformáció által megszürt catholicismust. E férfival szemben, ki maga is az első protestánsok iskoláján ment keresztül, ellenfelei közül senki sem tudta megvívni a döntő csatát. Honnan van az, hogy a Hase-féle könyv megjelenésével egyszersmindenkorra a protestantismus előnyére változott át a küzdelem színtere? Feleletünk egyszerűen oda mehet ki, hogy ő az ideálokat és tévedéseket a római egyházban is behatóbban tanulmányozta, mint bárki akár magok a róm. kath. theologusok közül s épen a pápai uralom központján. Rómából hozta egykor Luther azon magabátérés csiráját, mely őt Németország reformátorává tette. Rómából tért vissza ugyanakkor, midőn Hase Jenába ment, Németországba R o t h e Richard, mint a protestantismus egyik legnagyobb etikusa. De theologusaink közül senki sem volt oly otthonos az ó és új Rómában, mint Hase.

Már ifjúkori, névtelenül megjelent írtaiban („Vom Streite der Kirchen“ és „die Proseliten“) foglalkoztatta őt az egyháznak egymás közötti polemikája. Míg ifjúkori barátja, Herbst a római egyházba dobta magát, Hase-t Róma annál szilárdabbá tette a protestantismushoz való ragaszkodásában; fényes beszélő bizonyossága ennek polemikája.

E munka hangja éles és találó ugyan, de benne a személyes sérelem mindig kerülve van; elmésség, humor, a tényekbe való mély belátás, ironia és nagy önuralom jellemzik azt s Hase sokkal szeretetreméltóbb, sokkal önérzetesebb férfiú volt, mintsem hogy — és ez róla mindenkor áll — ellenével szemben tisztességtelen fegyvert használt volna. Becsülték őt még a katolikus világ kitűnősegei is. Möhlerrel, Hefelével, Hohenlohe bibornokkal, Tostival, a Monte-Casino apátjával mindvégig barátságos viszonyban állott. Különbösen igaz az is, hogy a középkori catholicismust teljes nagyságában a katolikus theologia is tőle tanulta megérteni.

Azt hiszem, érdekelni fogja e lap t. olvasóit, ha Hase-t, mint „tanítót“ is, bemutatjuk. Egyik tanítványa, Dr. Mehlhorn a „Süddeutsche ev. prot. Wochenblatt“-ban így ír róla, mint ilyenről: „Hangos szívdobogással léptem 1869. tavaszán tanulószobájába azon férfúnak, kit már atyám hallgatott, midőn haza még barna volt, kinek azonban meg ekkor is, tiszteletet gerjesztő ezüst hajzata daczára, teljes szellemi frisseség ragyogott elő mélyen fekvő szemeiből. Egyháztörténelmi fel-

olvasásaira jelentkeztem. A következő napok egyikén, felfegyverkezve nyomtatott tankönyvével, mely a felolvasásoknak alapjául szolgált, a következő órák iránt való kéjérzetben először léptem a tanterembe, melyet Hase saját házában rendezett be. A falak képekben egy egész egyháztörténelmet mutattak, nagy keresztyén férfiak és tudósok arcképei néztek azokról le reánk; ezek egyszersmind az ouverturet játszották szellemi hárfáikon, mielőtt a függöny felgördült. Ezután belépett középmagasságú, kissé előrehajlott alakja az ünnepelelt tanítónak. Nem valami magas hangon tartotta felolvasásait, úgy hogy volt köztünk olyan is, ki a forró nyári időben az álommal küzdött, főleg, ha azon esalóka hitben, hogy úgy is meg vannak már azok neki nyomtatásban, a jegyzetelés alól felmentve érezte magát. De a ki egyszer így tett, az bánhatta aztán a nagy veszteséget. Hiszen most, érett korunkban, olvasván a „Kirchengeschichte auf der Grundlage akademischer Vorlesungen“-t, újból meggyőződhetünk arról, a mit már, mint studentek is, elismertünk, hogy mily tápláló és izletes eledelben részesültünk itt. És mily jótékonyan hatott azon nyugodt, finom, meggondolt, gyakran elmés mód, melylyel különösen az egyházi jelennek ellentéteit tárgyalta! Különösen figyeltünk a híres „nun“-os (magyarul: nos!) mondatokra, melyek rendszeren találó, sokszor döntő ítéletet tartalmaztak. Emlékszem még amaz egyszerű mondatára, melylyel egyik theologiai irány kedvezőtlen bírálatát befejezte: „Nos, az én Atyámnak házában sok hajlékok vannak“.

„Hogy mennyire szükségesegek voltak — mondja egy másik tanítványa — a tankönyv megértésére a felolvasások, azt nem szükség tovább fejtegetni az előtt, ki e könyvet ismeri; megannyi gondolatot, megannyi czélzatot foglal az mint szavakat, magában s rendkívüli sok van szellemdúsan belerejtve. A felolvasás kiegészítésére szolgáltak ismét azon olvasmányok, melyekhez tanítványai közül a tanulni vágyókat igen kényelmesen juttatta s nekik a legjobb és e mellett egészen kényeszer nélküli útmutatással szolgált...“

Hase theologiai álláspontját tudományosan kifejtette „Ev. D gmatik“ (1825. 6-ik kiadás 1870.) és „Gnosis“ (3. köt. 1826—28. 2-ik kiad. 1869—70.) című munkáiban. Főbb művei közül felemlítjük még: „Hutterus Redivivus“ (1829. 12-ik kiad. 1883.), mely a lutheranusok előtt igen nagy használatnak örvend; becsült még az ő kiadásában megjelent „Libri symbolici“ is (1827. 3 k. 1850.). Egyháztörténelmi monographiái: „Franz von Assisi“ (1854.), „Catharina von Siena“ 1862.) etc.

Élete első 30 évének történetét „Ideale und Irrthümer“ (1872.) cz. jeles könyvecskéjében írta meg.

Zárjuk be végül e kis tanulmányt Krabbenak Hase-ra tett azon nyilatkozatával: „Teljes készséggel szolgáltatunk igazságot talentumának, tudományának és előterjesztései művészi kivitelének, mindazáltal nem mulasztjuk el nyíltan kimondani, hogy reánk, hiszszük, sok másokra is elszomorító tünet az, hogy ilyen erők, kik oly sok jelest és köszönetet érdemlőt teremtenek, a keresztyénségnek és ezzel minden theologianak nem legfőbb czélját tartják szem előtt, mi által az Isten országának megvalósításától többé-kevésbé elvonják magokat“.

(Német források után).

Utrecht.

Fogarasi Bálint,
lelkészjelölt.

Irodalom.

„A linezi békekötés és az 1647-iki vallásügyi törvények története“. írta Zsilinszky Mihály, közrebocsátotta a Magyar Prot. Irodalmi Társaság. Nyomtatott Hornyánszky V. akad. könyvekereskedőnél, Budapest, 1890. Nagy október alak. 456 lap.

(Folytatás.)

A nádor kevélyen, sértő lenézéssel fogadja a fejedelem követeit; a rendek küldötteit (a felső-magyarországiakét) pedig elismerni sem akarta olyanokul, sőt ellenök való dühében ordított, lábaival toporzékolt, és fogait esikorgatta. Majd Lónyai tapintatos és mérséklő modora lecsendesíté, főképp miután a király is belenyugodott a rendek követéinek elfogadásába. Lónyai most szemökre veti a király követéinek a tanácskozás szándékos ros-zakarató húzás-halasztását, ezek pedig rágalommal, szennyel és piszokkal felelnek. Fáj a fejedelem küldötteinek, hogy a királyiak mindenáron mellőzni, és csak országgyűlésre utasítani akarták a vallási ügyek tárgyalását. Általában az egész válaszlások alatt a király követei mindenkor kihívók, míg a fejedelem követei, kiknek lelke, szelid moderátora Lónyai volt, mindenkor higgadtak, és tárgyilagosak valának. A nádor ugyanis, és társai, nemcsak az ügynek, de magának a személynek is, Rákóczynek, heves gyűlölői. S midőn a fejedelem követei által ezek előterjesztett kívánságaikat sokalva, ismét gorombaságot engedtet meg a nádor a maga részéről: erre következő december 23-kán hidegen fogadta a fejedelem küldötteit, s így szólt: „Én régóta érintkezem fejedelmetekkel, de sohasem mutatta ki lelkét úgy, mint ebben a legújabb válaszban, a mely igazságtalan, tisztetlen a kir. felség iránt, saját nemzete iránt; zürzavarok tömkelegébe akarja dönteni utódait, sőt minden magyart; olyanokat követel mások elnyomásával, a mikhez nincs joga; kívánja Szathmárt, Erdélynek kulesát, majd én is kívánni fogom tőle Váradot, meglássuk, átadja-e? Tizennégy vármegyét követel, minő arczczal? Szégyen volna az ausztriai házra, ha csak egy talpalatnyit is adna. . . . Én — folytatja tovább — azt fogom ajánlani Ó Felségének, hogy minden ellenségével békét kössön, és összes haderejét a Fejedelem ellen fordítsa; vagy pedig adja oda neki egész birodalmát, sőt a koronát is, minden tartozékaival együtt!“ A nádor ez újabb kemény szavaival szemben is higgadt maradt Lónyai, de azért határozott kérdést intézett a nádorhoz, „mit akarnak? akarják folytatni a tanácskozást, s kívánataiknak eleget tenni?“ A nádor 8-ad napra ígéré a király válasza megérkezett. A követek eddigi magatartásának, s ennek daczára sikertelenségnek tudatására, a fejedelem 1645. január első napjaira összehívta a rendeket Ónodra, s míg amaz közhelyesléssel, addig az utóbbi általános megütközéssel fogadtatott általok, de lelkök üdvösségére kényszerítik a követeket, hogy különösen a vallás dolgában a „bécsi béke pontjaihoz“, „a 17. feltételhez“ „s az 1608-diki határozatokhoz“ ragaszkodjanak. A király megérkezett válasza oly tartalmú volt, hogy annak megösmérese után a fejedelem és a rendek követei már az ónodi gyűlés ily szellemű meghagyása folytán is végkép oda akarták hagyni Nagy-Szombatot. De időközben a svédek diadallal nyomulván előre: a követek nem tágitottak, sürgettek, követeltek, igaz, hogy újabban is eredmény nélkül. Ily körülmények közt hívja össze a fejedelem a hozzá hű vidék rendeit febr. 1-ére Bártfára, előterjesztvén az ügyek állását. Béke és háború közt

felől világi hitrokonaink s egész társadalmunk előre tájékozva legyenek: végzésileg kimondja az értekezlet, hogy jelen jegyzőkönyv képesében megküldi az emlékiratot mindkét prot. egyház összes egyházmegyéinek, espereseinek, egyházmegyei gondnokainak, püspökeinek, főgondnokainak, prot. világi főbb embereinknek, az egyházi és világi sajtó minden organumainak, azon óhajással, hogy azt egyházmegyénk és kerületeink legközelebbi gyűléseiken tárgyalás alá venni s küldötteiket a szept. hóban tartandó budapesti gyűlésre elküldeni méltóztatásának. A hírlapi sajtót szintén felkéri értekezletünk, hogy nemes törekvéseinket, melyek prot. egyházunk közjává irányozvák, támogatni szíveskedjenek“.

Debreczeni főiskola. Iskolaügyi rovatunkban a joghallgatók legációba bocsátása ügyében egy, tárgyára nézve igen érdekes munkálatot közlünk, melyet ajánlunk olvasóink szíves figyelmébe. A hittanárak eme javaslatát az akadémiai tanárkar teljes egészében elfogadta s főtiszt. püspök úr elé terjesztetni határozta, ki is, az egyházkerületi közgyűlés utólagos jóváhagyása reményében, megengedte, hogy joghallgatóink már a következő husvétünnepen, a munkálatban jelzett föltételek szigorú megtartása mellett, legációba mehessenek. Itt a tárgynak semmi bővebb magyarázatába nem megyünk; maga a fölterjesztés mindent megmagyaráz és kellőleg indokol. — A főiskolai énekkar a főiskolai zenekar és a magyar irodalmi önképzőkör közreműködése mellett néhai boldog emlékeztű Nagy József és Vecsey Imre kegyes alapítók emlékére a főiskolai énekteremben márczius 5-én évfordulati ünnepélyt rendezett, melyen igen szép hallgatóság gyönyörködött Balogh Ferencz felügyelő tanár úr megnyitó beszédében, az énekkar szép előadásában, a zenekar precíz játékában, Szaboleska Mihály szénior úrnak a nagyolásról tartott érdekes felolvasásában, két ifjú komoly és víg szavalatában. Az egész ünnepély dícsérte annak vezetőjét, Mácsai Sándor ének- és zenetanár urat.

Nyilvános olvasó-terem a debreczeni főiskolában. A február 15-én megnyitott s rendeltetésének immár átadott olvasótermet sűrűn látogatja a tanuló ifjúság. Ugy látszik, átértette, hogy mi célja volt annak felállításánál az egyházkerületnek s tanári karnak, s folyton növekvő számban veszi azt igénybe szelleme kiképezésére. A lefolyt három hét alatt (hetenként három délután: hétfőn, szerdán és szombaton 2—7 óráig) 431-en látogatták; tanszak szerint: 75 hittanhallgató, 76 joghallgató, 273 felsőbb gymnasiumi, tanítóképezdei és kereskedelmi iskolai tanuló s néhányan — még most inkább csak érdeklődésből — látogatták a városról is. A használt művek száma 525, melyből a hittani szakra 48, jogtanira 29, természettudományira 55, történelmire 98, szépirodalmi, irodalomtörténeti és vegyes (bölesészet, classicusok, utazások stb.) szakokra 296 mű esik. Magyar nyelven írott ezek közül 470, más nyelven írott 55. E rövid statisztikai kimutatás is bizonyítja, mily égető szükség volt egy ily olvasó-terem felállítására és hogy főiskolánk ifjúsága meg tudja ragadni és saját javára felhasználni az alkalmat, mely minden irányú önképezésére ez olvasó-terem által megnyitott.

Károli Gáspár emléke. A Károli bizottság által kitűzött jubiláris élet- és jellemrajzra mindössze két pályamű érkezett, melyek a sárospataki theologiai tanárok bírálata alá adtak. A sír- és szellemi emlékre való adakozások — mint egyházi

lapjainkból magunk is látjuk, s mint a „Prot. Egyházi és Isk. Lap“ is írja, országszerte folynak. A tiszáninneri püspöki hivatalnál, mely a gyűjtés központjának tekinthető, eddigelé 3452. frt, budapesti laptársunknál 883 frt 19 kr, kolozsvári egyházi lapunknál 360 frt 51 kr, nálunk 521 frt 85 kr gyűlt eddig egybe, míg a pozsonyi „Evang. Egyház és Iskola“ szerkesztője közelebbi számában kedvetlenül panaszolja, hogy csak 12 frtot tudott egybegyűjteni.

Szatmár-Németi. A satmár-németi ev. ref. gymnasium tanuló ifjúsága, ezen intézet VII. és VIII. osztályainak kiegészítése céljára, 1890. márcz. hó 8-án táncmulatsággal egybekötött hangversenyt rendez. Kérjük a rendezőseget, hogy e hangverseny eredményéről legyen szíves lapunkat értesíteni. Szíves üdvözlöt ottani kedves ismerőseinknek!

Néhai Gaál Imre n.-kerekii lelkész, bihari egyházmegyei volt esperes haláláról lapunk mult heti számában már megemlékeztünk. Hozzánk beküldött, de ezen számra már elkésett nekrolójából most csak ezen részletet közölhetjük: „Hirtelen, váratlanul jött február 23-án reggel 7 óra 20 perczkor a fagyasztó szél, s az anyiakért nemesen dobogó szív kihült, anyniak síralmára megszűnt dobogni. Temetése februárhó 25-én d. u. 3 órakor a helybeli és vidéki közönség impozáns részvéte mellett ment végbe. A gyászbeszédet Csák Máté n.-váradai lelkész tartotta Cselek. XX. 10. 25. alapján, s mesterileg, találó vonásokban tüntetvén fel a derék agg lekipásztor életét, szónoki remek előadásával könyekig meghatá a gyászoló gyülekezetet. Majd felvevék a koporsót az összesereglett lelkésztársak s a helybeli presbyterekkel felváltva kivitték a végső nyugalóhelyre, hol a nyitott sír szájánál Szöllösi Imre b.-ujfalui segédlelkész, a boldogultnak egykori kiválóan szeretett káplánja, mondta el emelkedett hangú, szép búcsúbeszédét... s azután gördültek a rögök, eltűnt a díszes koszorúkkal borított érczkoporsó“.

Halálozások. Igaz részvétellel hozzuk olvasóink tudomására, hogy Szarka Károly kis-bégányi ev. ref. lelkész a beregi egyházmegyében, három hétig tartó szenvedés után, életének 70-ik évében, 1890. évi februárhó 28-án délután 3 órakor elhunyt. A megboldogultnak hült tetemei márcz. 3-án délelőtt 10 órakor helyeztetek örök nyugalomra. Áldás és béke lengjen a hű szolga, a kifáradt bajnok porai felett! — Súlyos csapás érte Bierbrunner Gusztáv ó-kéri ev. lelkészt, ismert nevű egyházi író, 19 éves fia, Ferdinánd-Gusztáv-Alajos, mult februárhó 28-án, hosszú, nehéz szenvedés után bekövetkezett halálában. A vigasztalás Istene enyhítse a szerető szülei szívek bánatát!

Szerk. posta. K. H. L. Kisújszállás. K. B. úr feleletét a szóban forgó kérdésre ezen számban közlöm. A most küldött cikket köszönettel vettem, közölni is fogom, de esetleg hosszabb időre is szíves türelmét kérem. Lapunk olyannyira igénybe van véve actualis érdekű tárgyakkal, hogy még mellékletek adásával sem győzöm a cikkek közlését. — M. F. Az érdekes cikk már két héttel ezelőtt megérkezett. Mielőbb sort keríték rá. — K. G. G. e. A beküldött cikket én csak úgy közölhetném, ha az első támadás az illető testület ellen ezen lapban látott volna napvilágot. Az ügy érdekében is kívánatosabb ugyanazon lapban szólalni fel, a melyben a támadás megjelent.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**